

Зміст

РОЗДІЛ 1.

Дошкільнята: збираємося до школи — готовність № 1!	6
■ Ранній розвиток дитини: де проходять межі розумного? ..	6
■ Вік першокласника — 6 років або 7?	13
■ Як вибрати школу для майбутнього першокласника?	19
■ Учитель або методика — що в пріоритеті?	27
■ Тестування майбутнього першокласника: що це таке і для чого необхідно?	33
■ Психологічна зрілість	34
■ Інтелектуальна готовність	35
■ Особистісна зрілість	36
■ Соціально-психологічна, або комунікативна, готовність	37
■ Як підготувати дитину до школи?	40
■ Вироблення необхідних умінь і навичок у грі	44
● Пізнавальні ігри	44
● Світ дівочих ігор	63
● Логічні ігри	65
● Ознайомлення з поняттям часу	72

РОЗДІЛ 2.

Перший клас — це серйозно!	86
■ Як першокласнику адаптуватися до школи?	86

■ Чому виникають труднощі в навчанні у першокласників?	97
■ Кому важко дається навчання в першому класі?	101
■ Як допомогти першокласнику подолати труднощі в навчанні?	105
■ Чому у дитини проблеми в початковій школі: особистісні особливості	109

РОЗДІЛ 3.

Лайфхаки: ділимося секретами! 123

■ Як навчити вчитися і створити мотивацію до навчання?	123
● <i>Вивчаємо літери</i>	123
● <i>Вчимося читати</i>	124
● <i>Вчимо вірші напам'ять</i>	128
● <i>Вчимося рахувати</i>	132
■ Самостійність і дисципліна	139
■ Режим дня	147
■ Складання режиму дня для «сов»	150
■ Складання режиму дня для «жайворонків»	153
■ Складання режиму дня для аритміків	154
■ Живемо за новими правилами: як їх запровадити?	157
■ Домашні завдання: З ким? Де? Коли?	167
■ Трикутник батько — дитина — учитель: правила взаємодії, етика і зворотний зв'язок	176

■ Делікатні моменти	180
■ Важливі дрібнички, які зовсім не дрібнички	184
■ Вікові й гендерні особливості дитини	187
● <i>Біологічний вік</i>	187
● <i>Типова поведінка — шлях, який доведеться пройти всім</i>	188
● <i>Нюанси світосприйняття</i>	189

РОЗДІЛ 4.

Виховні моменти без стресу 192

■ Як не зриватися на крик	192
■ Як не гніватися	199
■ Як підтримувати авторитет	205
■ Як поводитися в конфліктних ситуаціях	211
■ Як знайти межу вимогливості й розподіляти навантаження	215
■ Як відпускати дитину і зважитися надати їй самостійність	220
■ Як хвалити і стимулювати дитину так, щоб не зіпсувати стосунків із нею	221
■ Як відучити себе порівнювати дитину з іншими	227
■ Як прийняти нових друзів дитини	230

ДЕКІЛЬКА СЛІВ НА ПРОЩАННЯ 236

ПРО АВТОРКУ 238

Розділ 1.

Дошкільнята: збираємося до школи — готовність № 1!

Ранній розвиток дитини:
де проходять межі розумного?

Знайома ситуація: ваш улюблений малюк незабаром вирушить до школи, і ви з острахом (набагато більшим, ніж сам маленький герой!) чекаєте цього моменту і, звичайно, намагаєтеся підготуватися якнайкраще — нічого не забути, врахувати всі нюанси, підстелити соломки, де тільки можливо? Певно, саме тому ви і читаєте ці рядки, сподіваючись, що в цій книзі знайдеться корисна й цікава інформація, яка допоможе вашому сину чи доньці і вам самим впоратися з цим новим етапом у житті.

І це, безумовно, правильно. Головне при цьому — розуміти, що підготовка до школи та навчання в ній мають бути в радість, процес пізнання нового — дарувати задоволен-

ня, а життя класу — це не тільки розклад уроків, але ще й нові друзі, нові інтереси та зростання малюка як особистості ...

Однак у наше бурхливе століття, орієнтоване на перемогу, головну мету батьки зчаста вбачають передовсім у тому, яких успіхів дитина досягне в школі. Мабуть, тому деякі мами і тата починають підготовку до навчання не в останній предшкільний рік, що цілком логічно, а набагато раніше, мало не з перших років життя. Більшість таких експериментів зазвичай припадає на долю первістків молодих амбітних мам (рідше ініціатива виходить від тат) або пізніх і дуже очікуваних діток, яким готують роль спадкоємців своїх батків.

Однак спершу варто узгодити процес навчання із засадами дитячої психології і фізіології, після чого, власне, і можна з'ясувати відповідь на питання «коли ж починати».

Ранній розвиток, згідно з японським автором Масару Ібука і його ідеями «після трьох вже пізно», полягає в тому, щоб створити базу для подальшого навчання дитини, дати їй впевненість, що пізнавати — це цікаво, світ дивовижний і сповнений чудових речей. Адже дослідження показали, що інтенсивний розвиток клітин головного мозку відбувається саме в перші роки життя, і тому саме в цей період він потребує потужної стимуляції. Крім того, до трьох років важливо не «задавити» дитячу ініціативу, не загасити пізнавальний інстинкт. Саме в цьому й полягає суть раннього розвитку малюка, а зовсім не в тому, щоб сприймати дитину як об'єкт, який необхідно «нафарширувати» інформацією.

Згідно з переконаннями давньогрецьких мислителів, «дитина — це факел, який треба запалити, а не посуд, який необхідно наповнити». Тому важливо усвідомити й наслідувати цей принцип, виховуючи малюка.

Напевно багатьом відомий постулат про те, що діти пишуть картину світу з нас, дорослих. Тому, якщо ми хочемо виростити всебічно розвинену особистість, необхідно в першу чергу вдосконалювати себе, а не дитину. Діти тягнуться за батьками, копіюють їхні звички, дії та спосіб думок, тому ранній розвиток дитини полягає не стільки в тому, щоб її чогось спеціально вчити, скільки в тому, щоб розвиватися разом з нею. Ця ідея є основою педагогічного підходу Сесіль Лупан, викладеного нею в чудовій книзі «Повір у своє дитя». Батьки, що самі читають, мають широке коло інтересів і не бояться вчитися нового, переважно виховують таких самих дітей. У батьків же, які розглядають навчання дитини як її обов'язок, але самі лінуються пізнавати світ, обмаль шансів на успіх — за тривалі роки своєї практики я переконуюсь у цьому постійно.

Необхідно визначитися і з пріоритетами: якщо головна мета дорослих «навчити», виробити навички — це амбіції батьків і не більше того. Якщо ж наголос робити на спонуканні дитини до пізнання, на виробленні в неї пізнавальної активності — це конструктивний підхід, гідний поваги, і саме він дає найкращі результати.

Величезна різниця саме в тому, від кого йде пізнавальна ініціатива: від дитини чи від батьків? Якщо малюк хоче навчитися читати або рахувати САМ, якщо він «зачитав» вже кілька книжечок і пере-

лічує все поспіль, навіть цукерки в коробці, — значить, це ЙОГО інтерес. Якщо ж мама, начитавшись статей у журналах та пабліків у соцмережах, садовить малюка, якому ледь виповнився рік, за абетку — це її ініціатива, що не узгоджується з потребами власне дитини.

Не треба все робити за малюка. Дайте йому шанс прожити життя за власним сценарієм, а не за нав'язаним батьками планом. Дитина сама має право вибрати, на що й коли їй звернути увагу.

Пам'ятайте: якщо якийсь процес «не йде», якась діяльність малюкові явно не до смаку — не наполягайте, беріться за щось інше. Зрештою, ранній розвиток не варто розуміти занадто прямолінійно — як навчання читання, лічби та письма. Це ще і розвиток загального кругозору, логіки, сили, спритності, уяви, вміння сприймати прекрасне, спілкуватися з однолітками та іншими дорослими і ще багато чого іншого.

При цьому слід враховувати ще один важливий момент: ранній розвиток має відбуватися відповідно до природних нахилів дитини. Проведу аналогію зі шкільним віком — «фізику» нема чого робити в спеціалізованому класі для «гуманітаріїв», так само як і навпаки. Тому, якщо малюк не хоче поки що писати палички, нехай малює картини фарбами та олівцями (розвинеться дрібна моторика і уява), важко впоратися з літерами — придумуйте з ним фантастичні історії та розповідайте їх вголос (цим ви сприятимете розвитку мовлення і фантазії) або вчіть вірші (натренуєте пам'ять) чи ліпіть фігурки з пластиліну і вирізайте ножицями (підготуєте ручку до письма не гірше, ніж на прописах-тренажерах).

Що стосується конкретики, то тут почнімо, мабуть, з улюбленого батьківського заняття — навчання читати.

Звичайно, зворушлива картина, коли дворічний малюк відтворює алфавіт. Однак треба розуміти, що на все свій час. Дитина готова вчитися читати тоді, коли вона починає ЧІТКО говорити. Тобто мають рацію більшість педагогів в тому, що починати навчати читання варто тоді, коли діти мають цілком розвинену мову, хоча це дуже індивідуально. Тож тут не може бути чітких нормативів і тим більше порівнянь. Усі малюки різні, і не варто панікувати, якщо вам здається, що ваше дитя чомусь раптом не виявилось «попереду всієї планети». Перфекціонізм — небезпечне виховне кредо, адже якщо батьки надто тиснуть, можна дістати і зворотний результат: відразу до читання й навчання взагалі.

Просто діставайте задоволення від вашої дитини, а для цього можна, наприклад, читати разом перед сном (і вдень також, якщо є час), прищеплюючи цікавість до читання як до процесу загалом. Невже ви менше будете любити дитину, якщо вона не вивчить букви на першу вашу вимогу?

Деякі малюки готові почати навчатися читати і до двох років? але таких дуже небагато, більшість дітей «дозріває» до трьох-чотирьох, а деякі — тільки до п'яти-шести років). При цьому потрібно розуміти, що порівнювати дітей одне з одним неприпустимо. Те, що рано для одного, цілком своєчасно для іншого, тож наявність дома «вундеркінда» — це не привід дивитися зверхньо на менш «крутих» діточок.

Важливо звернути увагу на те, що «починати навчання» означає почати вчити букви і складати їх у слова, перетворивши цю справу в захопливий процес. Наприклад, можна розвісити скрізь веселий алфавіт (неодмінно з картинками), підписати всі предмети в будинку, організувати з малюком листування і навіть скласти для нього книжку — тут все залежить від вашої фантазії. Однак читати із захопленням дитина все одно буде пізніше.

Крім того, слід врахувати таке: дитина, яка вчиться читати до 3 років, і та, що вчиться, коли їй вже виповнилося три роки, роблять це принципово по-різному. У першому випадку — за рахунок пам'яті, у другому — за рахунок абстрактного мислення. Адже до трьох років, коли абстрактне мислення ще не сформувалося, малюк ще не здатний зрозуміти, що ось цей значок означає букву А, а ця карлючка — цифру 3 ... Такі вже особливості розвитку головного мозку, і, хоч якими були амбіції батьків, «вище за голову» не стрибнеш. Адже ми не вчимо дитину ходити одразу після народження, бо розуміємо, що організм не готовий. Чому ж такого розуміння немає щодо розвитку психіки та інтелекту?

З іншого боку, починати вчити букви після семи теж запізно — дитині в 7–8 років вчитися читати набагато складніше, ніж 4–5-річному. Тому не дарма сучасні школи вимагають від вступників у перший клас уміти читати бодай по складах.

Отже, віковий інтервал зрозумілий — у середньому між 3 і 5 роками. Поспішати, як і відкладати, тут ні до чого.

Але пам'ятайте: якщо ви хочете виростити свою дитину залюбленою в читання, вона щодня повинна бачити вас із книгою, причому не тільки в ті моменти, коли ви «виховуєте» її, а тоді, коли читаєте особисто для себе. Малюк повинен усвідомити, що читання у вашій родині — природний спосіб проводити вільний час, що обговорення прочитаного — захопливе заняття для всіх, а головне — що з обізнаною людиною дуже цікаво спілкуватися! Не вірить? Нехай розповість приятелям удворі про нещодавно прочитану книгу — загальну увагу буде гарантовано!

Розгляньмо тепер такий аспект, як готовність малюка до письма.

Більшість адекватних фахівців рекомендує «звичайним» батькам (не вчителям молодших класів за фахом) до 6 років не вчити дитину писати прописні літери (саме прописні, а не друковані). Замість цього необхідно готувати руку до письма, тобто в ігровій формі вчитися малювати елементи, які потім стануть в пригоді для написання букв. Якщо батьки не є педагогами відповідного профілю і немає впевненості, що це буде зроблено правильно, тоді вчити писати краще не починати, оскільки переучувати набагато складніше.

Різниця в тому, що готувати руку до письма — це одне, а вчити писати — зовсім інше. І до 6 років це робити передчасно. Мускулатура і кисть повністю формуються фізіологічно саме до 7 років, тож рука дитини до цього віку просто не готова до такого роду навантаження.

Для письма необхідний повний розвиток всіх м'язів кисті, а ще — вміння правильно орієнтуватися у графічному просторі. Що більше малюк ліпив, вирізував, розфарбовував, то легше йому буде навчитися писати.

“

Отже, милі мами і шановні татусі, у складній і відповідальній справі навчання не може бути ніяких орієнтирів на «норми», а тим більше на досягнення чужих дітей. Орієнтуйтеся тільки на свою дитину та її особистий прогрес: вас у цьому морі мають вести її бажання, схильності і сильні сторони, але аж ніяк не власні амбіції. Успіхів!

”

Вік першокласника —
6 років або 7?

Щорічно безліч батьків питають себе: у якому віці віддавати дитину до школи? На користь раннього вступу до школи — раніше від шести років — наводять безліч аргументів: «він / вона — дуже розвинута дитина», «дочка моїх знайомих пішла рано — і нічого», «всі одногрупники із садка пішли до школи — йому буде нудно самому». Існує ще безліч інших переконань з приводу цього, однак все перелічене, на жаль, є хибним.

Насправді достатніми підставами, щоби йти до школи рівно в 6 або в неповні 6 років, можна назвати такі:

• дитина добре читає, рахує і, можливо, навіть пише друкованими літерами;

• дитина здорова, не належить до групи тих, хто часто хворіє (більше 5 разів на рік), тобто у неї міцний імунітет, немає хронічних захворювань;

• у дитини немає таких особливостей розвитку, як гіперактивність, синдром дефіциту уваги (маються на увазі проблеми з концентрацією і сприйняттям інформації), аутизм та розлади аутичного спектра, затримання психічного розвитку, мовного розвитку та інші подібні порушення;

• дитина добре соціально адаптована, вона легко налагоджує контакти й (бажано) має досвід відвідування дитячих дошкільних установ (від дитячих садків до шкіл раннього розвитку — тобто будь-яких дитячих колективів);

• дитина добре володіє мовою, не заїкається, досить чітко вимовляє всі звуки, має достатній для свого віку словниковий запас;

• дитина добре орієнтується в навколишньому світі, знає повні прізвище, ім'я та по батькові батьків, їхній рід занять, свою адресу, телефони батьківські і домашній, розуміє призначення школи і правила навчання в ній;

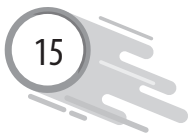
- у дитини адекватна самооцінка (висока!), низька тривожність і стомлюваність, невисока емоційна збудливість, розвинена самостійність;
- клас буде вести грамотний, добрий і обізнаний педагог;
- дорога до школи не дуже тривала, не більше 20–30 хвилин, інакше дитина втомиться ще до початку навчального дня.

Увага, батьки! Тільки за умови ствердної відповіді на ВСІ перераховані вище фактори варто йти до школи рівно в 6 або трохи раніше. Решті діточок варто відкласти початок навчання на рік. І не думайте про те, «що люди скажуть». На першому місці має бути комфорт дитини, а не власні амбіції. Будьте чесні із собою і справедливі до дитини.

Необхідно тверезо й об'єктивно зважити свої можливості. Наприклад, якщо дитина чудово рахує, це ще не показник шкільної зрілості. Чи може вона утримувати увагу на ОДНОМУ предметі протягом не менше 10–15 хвилин? Чи такі ж хороші її успіхи в письмі, як і в математиці? Чи пише малюк друкованими літерами або чи вже тренувався писати прописні елементи? (Як ми вже говорили,

саме між 6 і 7 роками життя остаточно «дозріває» дрібна моторика кисті й пальчиків). І взагалі, чи хоче він сам до школи?

Існує ще важливий момент: розвинена дитина і готова до школи дитина — це не одне і те саме. Навчання — це ті вміння і навички, яких дитину навчили: уміння писати, читати, рахувати. Інтелектуальний же розвиток — це певний розумовий потенціал, здатність дитини до самостійного навчання, до розв'язання проблемних завдань, що виходять далеко за межі читання та письма. Наприклад, завдань з адаптації в новому колективі і до вимог сторонніх, але значущих дорослих; завдань щодо наполегливої і самостійної роботи над чимось важким, що не дається одразу і вимагає зусиль.

Таким чином, навченість і загальний рівень розвитку, зокрема й емоційного, — це аж ніяк не синоніми!

А ще, крім здатності до навчання і посидючості, є ще такий важливий фактор, як здоров'я і адаптованість до імунного навантаження. Тобто першокласник повинен бути настільки фізично та імунно сильний, щоб, потрапивши в клас з 20–30 іншими дітьми, мати сили відпрацювати свій робочий день, та ще й протистояти неминучим у великому колективі інфекціям.

І батьки, і вчителі початкових класів повинні також пам'ятати, що у шестирічок ще існують значні труднощі з контрольованою поведінкою, тобто коли треба робити як вимагають (а не як хочеться). Так, у 6 років дитина вже може якийсь час керувати своєю поведінкою, свідомо йти до поставленої перед нею мети, але вона поки

що дуже легко відвертається від своїх намірів, переключаючись на щось цікаве, несподіване, нове.

Авторитарний стиль спілкування з шестирічками не просто небажаний — він неприпустимий, оскільки замість розуміння шкільних правил виникають подив, образа і головне — страх помилитися наступного разу. Але як же тоді навчатися, адже шлях від невмілості до компетенції обов'язково передбачає і помилки, і виправлення? Це ж і є, по суті, навчання!

Якщо шестирічна дитина все ж потрапляє в систему шкільного навчання, у якій недостатньо враховано її вікові особливості, передовсім погіршується її стан здоров'я: з'являються головний біль, стомлюваність, загальна слабкість (оскільки знижується кількість гемоглобіну у крові), можливе зниження маси й гостроти зору. Такий першокласник починає часто хворіти, знижується його і так невисока працездатність, що, звичайно, негативно позначається на навчанні. В окремих випадках можуть виникати навіть неврози і шкільна дезадаптація.

Проведене під керівництвом Д. Б. Ельконіна дослідження школярів показало, що у шестирічних дітей у першому класі швидко формується вміння підкорятися правилам поведінки, однак при цьому переважають не усвідомленість, не задоволення від дотримання цих правил, а страх їх порушити. Звичайно ж, як наслідок у дітей підвищується тривожність і знижується рівень емоційного комфорту. Водночас у більшості семирічних першокласників таких адаптаційних проблем не спостерігають.